

Силвана ФИЛИПОВА,
Ристо ПЕТРОВ

ДОМИНАНТНАТА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЈА НА ГОРНИТЕ ЕКСТРЕМИТЕТИ КАЈ ДЕЦА СО ЛЕСНА И УМЕРЕНА МЕНТАЛНА РЕТАРДАЦИЈА

Вовед

Латерализацијата се остварува постепено со текот на созревањето на ЦНС. Имаме десна и лева страна на телото, десни и леви екстремитети, десни и леви органи на сетилата за вид, слух и мирис.

Доминантната латерализација се поклопува со миелинизацијата на неспецифичните влакна на таламусот и завршува со миелинизацијата на комисурите кои ги спојуваат двете хемисфери на мозокот во еден орган. Тоа го овозможува дефинирањето на доминацијата на хемисферите за функциите на перцепција и на дејствување. (5)

Доминантната латерализација означува појава на водечки екстремитет или водечки сетила при вршењето на сложените психомоторни активности. Означува еден повисок степен на интегративна моќ на кората на големиот мозок која се состои во тоа да се соберат интерпретативните податоци од примарните полиња и да се интерпретираат во секундарните полиња на едната хемисфера. Со ова се овозможува друг, повисок степен на интегрирање кое го чини бихемисферната активност, при кое секундарните моторни или сензорни полиња на едната хемисфера ја инхибирале активоста на секундарните полиња на спротивната страна, па на тој начин оствариле еден единствен интегративен центар за областите на примарните полиња на двете хемисфери. Со развојот на доминантните секундарни полиња се буди и развива можноста за сложени психомоторни и сензомоторни активности во кои учествува интегрирана моќта на двете хемисфери. (1)

Доминантната латерализираност се јавува најчесто како десно-ракост или по типот на леворакост, што е многу поретко. При вршењето на активностите едната рака води бимануелна активност а другата ја следи. Водечката рака е со знатно подобро издиференцирана можност за изведување психомоторни активности, а другата рака и припомага, ја придржува. Ова посебно може да се види при извршувањето на некои прецизни активности. (1,2,3)

Онтогенетски развој на латерализацијата

Онтогенетскиот развој на доминантната латерализација сеуште не е доволно познат. Според некои автори (Gesell 1940-1942, Saupp 1929, Quidifasel 1955, Orton 1943), во онтогенетскиот развој се почнува, исто, од една амбивалентност, како во областите на кортикалната доминација така и во областа на доминацијата на екстремитетите при вршењето на манипулативните активности. Процесот на развојот од амбивалентноста на движе-

њата до одбирање на водечка десна или лева рака можеме да го сметаме за процес на созревање, и тоа заради тоа што од латерализираност одиме кон доминација и на хемисферите и на движењата во манипулативното поле, од пониски облици на организирање на активностите до сложени и прикладни нивои на издиференцираност во интеграцијата.

Во нашата средина процесот на созревање на доминантноста на екстремитетите во манипулативното поле завршува некаде меѓу шестата и осмата година од животот. Секоја амбивалентност на движењата по тој период претставува забавеност во созревањето на структурите и функциите кои го определуваат латерализирањето на движењата. (1,2,6)

Предмет и цел

Предмет на ова истражување е доминантната латерализираност на употребно и гестуално ниво, како и испитување на хармоничноста во доминантната латерализираност на употребно и гестуално ниво кај ментално ретардираните лица.

Целта на испитувањето е да се види дали менталната ретардација има влијаније во воспоставувањето на доминантната латерализација.

Примерок

Со истражувањето се опфатени три групи од по 30 испитаници од кои две експериментални и една контролна група. Експерименталните групи се составени од испитаници со лесна ментална ретардација чиј IQ се движи од 51–70 и со умерена ментална ретардација чиј IQ се движи од 31–50. Испитанците се на возраст од 10–12 години. Тоа е возраст на која процесот на созревањето на доминантната латерализираност треба да е завршен.

Во истражувањето извршена е проценка на доминантната латерализација на горните екстремитети на употребно и гестуално ниво, како и проценка на хармоничноста на формираната латерализација. Истражувањето е извршено со помош на батерија тестови за испитување на доминантната латерализираност на авторите Кордиќ А. и Бојанин С. (1981). (5)

Истражувањето е извршено во посебните паралелки при редовните основни училишта „Страшо Пинџур“ во Неготино и „Крсте Мисирков“ во Гевгелија и во Заводот за рехабилитација на деца и младинци во Скопје. Во контролната група се опфатени ученици од редовните паралелки при ОУ „Страшо Пинџур“ во Неготино.

Резултати и дискусија

Табела 1. **Доминантна латерализација на ГЕ на употребно ниво**

Групи	лева	%	десна	%	Амбидекстри	%
ЛМР	1	3,33	28	93,33	1	3,33
УМР	5	16,66	25	83,33	0	/
Контролна	10		27	90,00	0	/

Од табелата 1 може да се забележи дека десна доминантна латерализација на горните екстремитети на употребно ниво имаат 90,00 % од децата со нормална интелигенција, 93,33 % од испитаниците со лесна ментална ретардација и 83,33 % од испитаниците со умерена ментална ретардација.

Ова ни укажува за постоење на силен социјален притисок за време на развојот и формирањето на доминантната латерализација.

Табела 2. **Доминантната латерализираност на ГЕ на гестуално ниво**

Групи	лева	%	десна	%	амбидекстри	%
ЛМР	5	16,66	22	73,33	3	10,00
УМР	13	43,33	15	50,00	2	6,66
Контролна	4	13,33	26	86,66	0	/

Од табелата 2 може да се забележи дека десна доминантна латерализација на горните екстремитети на гестуално ниво имаат 86,66 % од децата со нормална интелигенција, 73,33 % од испитаниците со лесна ментална ретардација и 50,00 % од испитаниците со умерена ментална ретардација. Овде се забележува дека социјалниот притисок на средината на гестуално ниво е помал.

Табела 3. **Хармоничност на формираната доминантна латерализација на ГЕ**

Групи	хармонична	%	нехармонична	%
ЛМР	21	70,00	9	30,00
УМР	16	53,33	14	46,66
Контролна	25	83,33	5	16,66

Од табелата 3 може да се забележи дека 83,33 % од децата со нормална интелигенција имаат хармонично формирана доминантна латерализација на употребно и гестуално ниво. Хармонично формирана доминантна латерализација имаат и 70,00 % од децата со лесна ментална ретардација и 53,33 % од децата со умерена ментална ретардација.

Колку е повисок степенот на менталната ретардација толку е поголем процентот на деца со нехармонично формирана доминантна латерализација. Така од табелата може да се види дека процентот на нехармонично формирана доминантна латерализација е најголем кај децата со умерена ментална ретардација и тој изнесува 46,66 %, кај децата со лесна ментална ретардација изнесува 30,00 %, а кај децата со нормална интелигенција 16,66%.

Нехармонично формираната латерализација можеме да ја сметаме како фактор за дискогнитивното функционирање на децата со ментална ретардација.

Како потврда за резултатите од нашето истражување упатуваме на истражувањето на Макешиќ-Петровиќ Д. (1996), во кое е дојдено до исти резултати. (4)

Заклучок

Резултатите од истражувањето на доминантната латерализација на горните екстремитети ни укажува дека децата за време на развојот и формирањето на доминантната латерализација на употребно ниво трпат силен социјален притисок на средината во која живеат. Социјалниот притисок е помал кога се работи за формирање на доминантната латерализација на гестуално ниво.

Резултатите од истражувањето на хармоничноста во формирањето на доминантната латерализација укажуваат на висок процент на деца со нехармонично формирана доминантна латерализација кај децата со умерени ментални способности, а тоа укажува дека менталната ретардација има влијание во формирањето на доминантната латерализација на горните екстремитети.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бојанин С.: Неуропсихологија развојног доба и општи реедукативни метод, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982.
2. Владисављевиќ С.: Дислексија и дисграфија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1991.
3. Голубовиќ С.: Клиничка логопедија I, Дефектолошки факултет, Београд, 1997.
4. Макешиќ–Петровиќ Д.: Сазнајни развој лако ментално ретардирани деца, Дефектолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 1996.
5. Muriel E. Morley: Lateral Preference and Speech Disorders in: The Development and Disorders of Speech in Childhood, Churchill Livingstone Edinburgh and London, 1972.
6. Соколовски Ж.: Третман умерено ментално ретардирани лица, Савез друштва за помоћ МНРО Београд, 1997.
7. Ѓордиќ А., Бојанин С.: Општа дефектолошка дијагностика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.

Silvana FILIPOVA

Risto PETROV

DOMINANT LATERALISATION OF THE ABOVE EXTREMITIES OF THE CHILDREN WITH LIGHT AND SEVERE RETARDATION

A subject of this article is a modest research of the dominant lateralisation on the level that is very useful and gesticulates, as well as the level of the harmonic dominant lateralisation of the mentally retarded children.